
WSCHODNI ROCZNIK HUMANISTYCZNY
TOM XXI (2024), №3
s. 19-31
doi: 10.36121/kwilczynski.21.2024.3.019

Karol Wilczyński
ORCID: 0000-0002-0881-0708
(Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego)

Zarys relacji biskupów płockich z zakonem bożogrobców na Mazowszu Północnym do 1526 roku

Streszczenie: Od momentu pojawienia się zakonu bożogrobców na Mazowszu Północnym, kanonicy regularni nawiązywali stosunki z episkopatem płockim o charakterze duszpasterskim, gospodarczym i społecznym. Relacje pomiędzy nimi opierały się na dokumentacji biskupiej dotyczącej nadań ziemskich, zamian, a także rozstrzygania wewnętrznych sporów w Kościele. Najwięcej źródeł zachowało się z okresu sprowadzenia zakonników do ich mazowieckich placówek (Wyszogród, Rębowo, Rypin, Sumin, Górzno) z początku XIV w. Pod koniec tego samego stulecia zaczęły dominować akta w sprawach gospodarczych oraz sędowniczych. W okresie lat 1320-1526 miały miejsce również konflikty pomiędzy duchowieństwem zakonnym, a świeckim, które rozstrzygało papieństwo, co stanowi kolejny, interesujący aspekt niniejszego artykułu.

Słowa kluczowe: biskup płocki, bożogrobcy, zakon, Mazowsze, diecezja płocka

Outline of the relations between the bishops of Płock and the Order of the Holy Sepulcher in Northern Mazovia until 1526

Annotation: Since the time the Order of the Holy Sepulcher appeared in Northern Mazovia, the canons established pastoral, economic and social relations with the Płock episcopate. The relations between them were based on the bishop's documentation concerning land grants, exchanges, as well as settling internal disputes in the Church. Most preserved sources on from the period of bringing the monks were brought to their Masovian institutions (Wyszogród, Rębowo, Rypin, Sumin, Górzno) from the beginning of the 14th century. At the end of the same century, records in economic and judicial matters began to dominate. The period from 1320 to 1526 also saw conflicts between the monastic and lay clergy, which were resolved by the papacy, another interesting aspect of this article.

Keywords: bishop of Płock, the Canons Regular of the Holy Sepulcher, order, Mazovia, diocese of Płock

Jedną z form aktywności duszpasterskiej, a zarazem też organizacyjnej w Kościele katolickim, było funkcjonowanie sieci zgromadzeń zakonnych. Na terenach Mazowsza Północnego, w obrębie granic diecezji płockiej, funkcjonowało wiele zakonów, np. dominikanie, augustianie czy miechowscy bożogrobcy. Niektóre z nich zdobywały bardzo wysoką pozycję, co podkreślały szczególne relacje z książętami, właścicielami ziemskimi czy wreszcie biskupami płockimi. Bardzo często wynikało to z racji fundacji poszczególnych klasztorów, a także uposażenia nadanego przez fundatora w zamian za posługę liturgiczną w jego intencji. Biskupi płoccy, niezależnie od okresu, dbali o rozwój struktury organizacyjnej swojej diecezji, w tym także zwiększeniu liczby zakonników posługujących w parafiach.

Zakon bożogrobców pojawił się na Mazowszu na początku XIV w. za sprawą książąt władających wówczas Księstwem płockim i dobrzyńskim. Swoją kulturę i tradycję przynieśli z Ziemi Świętej, gdzie rozpoczęli swoją działalność wraz z przybyciem pierwszej wyprawy krzyżowej. Tam właśnie kanoników Grobu Chrystusowego uposażył książę Dolnej Lotaryngii, Gotfryd z Bouillon, w lipcu 1099 r. Wydaje się, że jego nadrzędnym celem miało być szerzenie kultu Grobu Bożego, dlatego też, wraz z patriarchą jerozolimskim, Arnulfem z Chocques, dążył do przekazania majątku na utrzymanie kanoników¹. Bardzo szybko doszło do zreformowania posługi duchownych poprzez nadanie im w 1114 r. surowej reguły augustiańskiej, która doprowadziła do sformowania bożogrobców².

Na ziemiach polskich zakonnicy pojawili się w 1162 r. za sprawą Jaksy z Miechowa. Sprowadził on do swoich dóbr francuskiego mnicha Marcina Gallusa w celu utworzenia konwentu zakonnego³. Od samego początku miechowici prowadzili bardzo ożywioną działalność duszpasterską, otrzymując liczne przywileje od papieża i książąt polskich. Z czasem bożogrobcy zdobyli duże uznanie w oczach władców pod względem gospodarczym, którzy podziwiali ich zdolności ekonomiczne. Z uwagi na ten fakt zaangażowali się w liczne uposażenia, tworząc wiele prepozytur, nie tylko na terenie dzielnicy senioralnej, ale także w Wielkopolsce, na Śląsku i Mazowszu. Należy jednak podkreślić, iż podejmowane działania odbywały się przede wszystkim, dzięki przychylności i za zgodą lokalnych ordynariuszy poszczególnych diecezji. Wówczas oddawali oni pod ich opiekę parafie zarządzane przez świeckie duchowieństwo.

Okoliczności pojawienia się bożogrobców na Mazowszu są trudne do ustalenia z perspektywy dzisiejszych badań. Za przyczynę takiego stanu rzeczy można wskazać prowadzone konflikty zbrojne, a co za tym idzie zniszczenia grodów i miast, a także sprawy polityczne i religijne. Niewątpliwie sami bożogrobcy szerzyli w swoich parafiach kult Grobu Bożego, co było bardzo atrakcyjne z punktu widzenia lokalnego społeczeństwa, pomimo że nie ma żadnych źródeł pisanych

¹ B. Hamilton, A. Jotischky, *Latin and Greek Monasticism in the Crusader States*, Cambridge 2020, s. 23.

² Ibidem 26-27.

³ Z. Piłat, *Fundator i fundacja klasztoru bożogrobców w Miechowie*, [w:] *Bożogrobcy w Polsce*, red. C. Wilanowski, Miechów-Warszawa 1999, s. 31; P. Pękalski, *O początku, rozkrzewieniu i upadku Zakonu XX Kanoników Stróżów św. Grobu Jerozolimskiego*, Kraków 1867, s. 26.

dotyczących sprawowania liturgii Grobu Bożego na Mazowszu zgodnie z tradycją zaczerpniętą z Ziemi Świętej. Jednakże patrząc na działalność nyskich bożogrobców, można wywnioskować, iż podobnie swoje czynności liturgiczne sprawowali mazowieccy miechowici⁴. Ryszard Skrzyniarz doszedł do wniosku, że „kanonicy grobu Bożego przenieśli kultury i obrzędy z Ziemi Świętej, dostosowując je do potrzeb religijnych społeczeństwa polskiego [...] rozwijając na tej bazie szeroką działalność duszpasterską i propagując pobożność pasyjną [...], urozmaicając [...] swoją specyfiką wynikającą z kultu Grobu Bożego”⁵.

Biskupem płockim, który zasłynął z przychylności wobec kanoników regularnych Grobu Bożego w Jerozolimie, był Florian z Kościelca, zarządzający diecezją płocką w latach 1318-1333⁶. Za jego sprawą doszło do osadzenia bożogrobców w dobrach należących do płockich ordynariuszy w Górznie w 1325 r. Wcześniej jednak zatwierdził sprowadzenie zakonników do parafii w Wyszogrodzie z kościołem filialnym w Rębowie (1320 r.), a ponadto w Rypinie (1323 r.) i Suminie (1325 r.)⁷. Z racji małej ilości źródeł pisanych pozostaje nie do końca zbadana rola biskupa Floriana w procesie sprowadzenia zakonników w poszczególnych miejscach. Niemniej jednak brali w tym udział zarówno duchowni (Górzno), jak i książęta (Wyszogród, Rębowo, Rypin) czy właściciele pomniejszych miejscowości (Sumin).

Celem niniejszego artykułu jest ukazanie stosunków łączących biskupów płockich z bożogrobcami w obrębie diecezji płockiej do czasów inkorporacji Mazowsza w 1526 r. Warto zauważyć, że w analizowanym okresie relacje duchowieństwa diecezjalnego i zakonnego były skomplikowane ze względu na dynamicznie zmieniającą się sytuację geopolityczną. Miechowici byli bardzo interesującą formacją zakonną także ze względu na swoją niezależność funkcjonowania, którą zapewniło im papieństwo. Oczywiście zakonnicy sprawowali opiekę nad parafiami, wchodzącymi w skład płockiego Kościoła, co niekiedy przekładało się na konflikty ze świeckim duchowieństwem, w tym także biskupami. Jednakże relacje ordynariuszy z bożogrobcami nie sprowadzały się jedynie do sporów, ale także do obustronnej współpracy na rzecz społeczeństwa lokalnego, co bardzo często stawało się wyrazem pozytywnych stosunków, a nawet wzajemnego wsparcia. Niniejszy artykuł skoncentruje się tylko na omówieniu wybranych przykładów wzajemnych relacji pomiędzy biskupami płockimi, a bożogrobcami na Mazowszu Północnym (w obrębie diecezji płockiej).

⁴ Zob. F. Wolnik, *Formy pobożności praktykowane przez nyskich bożogrobców*, [w:] *Tradycje monastyczne w Europie między liturgiką, a performatyką II*, red. E. Mateja, Z. Solski, Opole 2016, s. 466-477.

⁵ Cyt. za R. Skrzyniarz, *Kanonicy Grobu Bożego i ich religijny, społeczny, edukacyjny i kulturowy wkład w rozwój mieszkańców ziem polskich w średniowieczu*, Lublin 2015, s. 376.

⁶ T. Żebrowski, *Zarys dziejów diecezji płockiej*, Płock 1976, s. 35-38.

⁷ M. Starnawska, *Między Jerozolimą a Łukowem. Zakony krzyżowe na ziemiach polskich w średniowieczu*, Warszawa 1999, s. 96-98.

Do Wyszogrodu miechowitów w 1320 r. zaprosił księżę płocki Waclaw II⁸. Taka decyzja księżęca spotkała się z przychylnością zwierzchnika diecezji płockiej, o czym może świadczyć fakt bardzo szybkiego wydania dokumentu potwierdzającego fundację, 13 grudnia 1320 r., w dzień błogosławionej Łucji⁹. Biskup Florian posiadał ogólną wiedzę na temat działalności bożogrobców na terenie niedawno zjednoczonego państwa polskiego pod berłem króla Władysława Łokietka. W dokumencie przekazał miechowitom kościoły w Wyszogrodzie i Rębowie wraz z prawem patronatu¹⁰, czyli wyboru probostwa przez konwent generalny w Miechowie. Niewątpliwie stanowiło to wyraz uznania dla ogólnej działalności zakonników. Trudno jednak szukać motywów biskupiej aprobaty w stosunku do fundacji księżęcej poza sympatią duchownego wobec pracy zakonnej kanoników regularnych Grobu Bożego. Można zakładać, iż sprowadzenie bożogrobców do Wyszogrodu dokonało się raczej ze względów społeczno-gospodarczych, aniżeli politycznych. W XIV w. bożogrobcy, pomimo posiadania statusu zakonu rycerskiego, nie wykonywali swojej pracy o charakterze obronnym. Ich praca sprowadzała się do wykonywania posługi duszpasterskiej wśród wiernych. Być może chęć szerzenia kultów religijnych z Ziemi Świętej sprawiła, że biskup płocki podjął taką decyzję¹¹. Ponadto oddając prawo patronatu liczył się z konsekwencjami udzielenia większej władzy konwentowi miechowskiemu w sprawach administracyjnych Kościoła, jednakże taka decyzja ewidentnie wskazuje na pełne zaufanie Floriana wobec bożogrobców. Wciąż niezbadana pozostaje także rola biskupa płockiego w sprowadzeniu miechowitów do Wyszogrodu. Wynika to z faktu braku korespondencji z księciem płockim Waclawem II. Wskazuje się jednak, że zarówno duchowny, jak i władca, mieli swój udział w procesie osadzenia zakonników na Mazowszu. Zbigniew Pęcowski próbował wyjaśnić to oddaniem miechowitom prawa patronatu nad kościołem w Wyszogrodzie przez księcia za zgodą lokalnego zwierzchnika kościelnego¹².

Osadzeniu bożogrobców w Wyszogrodzie najprawdopodobniej towarzyszyło nadanie dokumentu lokacyjnego dla nowopowstałego miasta. W wyniku najazdu krzyżackiego z początku XIV w. miejscowość została niemalże doszczętnie zniszczona. Odbudowie zabudowań miejskich miała towarzyszyć odnowa duchowa, dzięki pracy duszpasterskiej przybyłych zakonników. Zachowany dokument lokacyjny Wyszogrodu z 1398 r. z racji swej niekompletności nie stanowi źródła potwierdzenia

---

⁸ *Nowy Kodeks Dyplomatyczny Mazowsza*, cz. 2: *Dokumenty z lat 1248-1355*, wyd. I. Sułkowska-Kuraś i S. Kuraś przy współudziale K. Pacuskiego i H. Wajsa, Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk-Lódź 1989 (dalej: NKDMaz, t. 2), nr 156, s. 153. Dokument znajduje się w Archiwum Głównym Akt Dawnych w Warszawie (dalej: AGAD) w zespole Zbiór dokumentów pergaminowych (dalej: Zb. Dok. Perg.), sygn. 6479; *Kodeks Dyplomatyczny Małopolski*, t. 2: 1153-1333, wyd. i przypisami objaśnił F. Piekosiński, Kraków 1886 (dalej: KDM, t. 2), nr 580, s. 249-250; Dokument został zachowany w Archiwum Narodowym w Krakowie (dalej: ANK) w Zbiorze Rusieckich (dalej: ZR): zob. ANK, ZR, sygn. 55.

⁹ NKDMaz, t. 2, nr 157, s. 153-154.

¹⁰ Ibidem.

¹¹ A.H. Boszko, *Wyszogród w zwierciadle czasu. Zarys dziejów*, Wyszogród 1999, s. 80.

¹² Zob. Z. Pęcowski, *Życie wewnętrzne i działalność bożogrobców miechowskich*, Miechów 2019, s. 95. Por. T. Żebrowski, *Zarys dziejów...*, s. 36.

pierwotnego nadania praw¹³. Nawet jeśli tak się stało to trzeba podkreślić, iż powstanie miasta w średniowieczu stanowiło wieloletni proces¹⁴.

Nie wiadomo, czy bożogrobcy otrzymując pod opiekę kościół parafialny w Wyszogrodzie objęli także już istniejącą parafię. Do czasów nam współczesnych nie zachował się żaden dokument erekcyjny stanowiący o początku funkcjonowania tamtejszych struktur parafialnych. Jedyne zachowane wzmianki głoszą o ewentualnych miejscach oddziaływania wyszogrodzkich duszpasterzy. Najprawdopodobniej stanowią one źródło dla pierwotnych granic parafii Wyszogród. Bożogrobcy wyszogrodzcy administrowali również kościołem filialnym w Rębowie. Ponadto swoją misję duszpasterską sprawowali także pośród mieszkańców wsi Wilczkowo, Pozarzyn i Drwały. Uważa się, że te wszystkie miejscowości (łącznie z Wyszogrodem i Rębowem) od czasów niepamiętnych stanowiły skład wyszogrodzkiej parafii¹⁵.

Oprócz fundacji zakonnej bożogrobców w Wyszogrodzie i Rębowie biskup płocki Florian odpowiadał także za sprowadzenie miechowitów na ziemię dobrzyńską, wchodzącą wówczas w skład diecezji płockiej. Nie jest w pełni ustalone, kiedy zakonnicy pojawili się w Rypinie. Historycy stawiają kilka hipotez. W 1323 r. bożogrobcom zostały nadane dobra ziemskie przez książąt dobrzyńskich Władysława i Bolesława oraz ich matkę, księżnę Anastazję¹⁶, w postaci 12 łanów ziemi w Rypinie, a także 18 łanów w pobliskiej wsi Ruszkowo. Zakonnicy otrzymali te ziemie z zamiarem wybudowania w przyszłości szpitala. Nadania miały zostać objęte immunitetem gospodarczym i sądowniczym przy jednoczesnej możliwości korzystania z lasów oraz jezior¹⁷. Co ciekawe w dokumencie autorzy wskazali na istnienie domu zakonnego, co sugerowałoby na obecność miechowitów w Rypinie. Być może bożogrobcy rozpoczęli swoją działalność w ziemi dobrzyńskiej jeszcze zanim do Wyszogrodu sprowadził ich książę Waclaw II. Takie zdanie podziela Paweł Ptaszyński¹⁸. Bez wątpienia także przy okazji tej fundacji swój udział brał biskup płocki. Florian

¹³ A.H. Boszko, *Wyszogród w zwierciadle czasu...*, s. 15-16; M.M. Grzybowski, *Szkic z dziejów parafii Wyszogród*, „Studia Płockie” 1987, t. 15, s. 233.

¹⁴ A.H. Boszko, *Wyszogród w zwierciadle czasu...*, s. 27.

¹⁵ *Ibidem*, s. 211.

¹⁶ *Dokumenty kujawskie i mazowieckie przeważnie z XIII wieku*, zebrał i wydał B. Ulanowski, Kraków 1887 (dalej: DKM), nr 18, s. 303-304; S. Nakielski, *Miechovia: sive Promptuarium antiquitatum monasterij Miechouiensis, ubi per continuum seriem praepositum Miechoviensium (praemisissis fundatorum eiusdem monasterij praecipue vero nobilissimae gentis Griphicae elogijs) non solum iura, privilegia, immunitates, exe[m]ptiones ac beneficia, cum a summis Romanis pontificibus, tum vero ab ipsis Hierosolymitanis patriarchis, qui sibi ordine succedebant et alijs vicissim archiepiscopis, episcopis, principibus, dynastis, baronibus ac plerisque Regni Poloniae utriusque status nobilibus, in illud profecta recensentur, verum etiam piae aliarum ecclesiarum, iurisdictioni dicti monasterij subiectarum, fundationes et incrementa, servata diligenti temporum et annorum, ab ipsius exortu, ratione, optima fide repraesentatur, interiectis nonnunquam ad maiorem operis ab auctore suscepti elucidationem, scitu necessarijs, maxime de institutis aliorum religiosorum ordinum adnotationibus vniuersi pene status Ordinis Canonico-rum S.S. Sepulchri Dominici Hierosolymitani Conuentus Miechoviensis. veritatem, perennitatemque in se complectens, Cracoviae 1634 (dalej: Miechovia), s. 247-248; T. Żebrowski, *Kościół (XIV-początek XVI w.)*, [w:] *Dzieje Mazowsza do 1526 roku*, red. A. Gieysztor, H. Samsonowicz, Warszawa 1994, s. 340.*

¹⁷ J. Wroniszewski, *Rypin – gród i miasto w czasach średniowiecza*, [w:] *Rypin – dzieje miasta*, t. 1: *Do 1918 roku*, red. K. Mikulski, Rypin 2010, s. 105; Z. Pećkowski, *Życie wewnętrzne...*, s. 165. Por. P. Ptaszyński, *Zakon Bożogrobców na ziemi dobrzyńskiej*, Rypin-Warszawa 1999, s. 26-27.

¹⁸ Zob. P. Ptaszyński, *Zakon Bożogrobców w ziemi dobrzyńskiej...*, s. 23.

z Kościelca potwierdził nadania książąt dobrzyńskich 1 sierpnia 1324 r. dokumentem sporządzonych w Górznie¹⁹. Natomiast 20 marca 1326 r. wyraził swoją aprobatę wobec pobierania dziesięciny przez bożogrobców z tych samych ziem²⁰.

Nie zachowały się żadne dokumenty biskupie w kwestii wyrażenia zgody na osadzenie bożogrobców w Suminie. Sama fundacja kościoła dokonana została przez tamtejszego właściciela miejscowości, Franciszka Schenko. Rieczony akt powinien zostać wydany, głównie z faktu erygowania nowej parafii, tym samym nieuzasadniony jest brak żadnej reakcji biskupiej. W tym przypadku kluczowe staje się pochodzenie właściciela dóbr. Nie od dziś biskupowi Florianowi przypisuje się szlachećne pochodzenie z rodu Leszczyców. Miejscowa tradycja głosi, że Franciszek był spokrewniony z rządcą lokalnego Kościoła. Nawet jeśli zgoda biskupia została wyrażona ustnie to jednak sam akt powinien zostać nadany głównie z powodu wyłączenia sumińskiego kościoła spod zwierzchnictwa parafii Kikół²¹. Brak odpowiedniego dokumentu może świadczyć albo o zaniedbaniu biskupa Floriana, albo o jego zagubieniu lub zniszczeniu. Bardziej prawdopodobna wydaje się ta druga hipoteza.

Osadzenie bożogrobców w Suminie miało bardzo kluczowe znaczenie ze względów organizacyjnych Kościoła. Nieprzypadkowy stał się wybór ich pobytu i działalności duszpasterskiej. Warto zwrócić uwagę, że rypińska prepozytura szpitalna miechowitów znajdowała się w archidiakonacie dobrzyńskim, który dzielił się na trzy dekanaty: rypiński, dobrzyński i lipnowski. Parafia Sumin wówczas najprawdopodobniej znajdowała się na terenie dekanatu lipnowskiego. Niewykluczone, że właśnie z tego względu ulokowano bożogrobców w niedalekiej odległości od rypińskiej placówki²².

Najprawdopodobniej dzięki pozytywnym doświadczeniom wynikającym z pracy duszpastersko-społecznej miechowitów na terenie diecezji płockiej przy jednoczesnej rekomendacji ze strony książąt dobrzyńskich, biskup Florian zdecydował się na sprowadzenie zakonników do własnych dóbr w Górznie. 1 maja 1325 r. wydano dokument erygujący parafię w Górznie, którą mieli zarządzać bożogrobcy²³. Tak samo jak w przypadku Rypina doszło najpierw do fundacji klasztoru, gdyż od co najmniej roku w mieście przebywali dwaj bożogrobcy – Henryk Gazo i Hanko²⁴.

Podobieństwa w sprowadzeniu bożogrobców do Górzna należy szukać także w aspekcie zainstalowania miechowitów w Wyszogrodzie. Zarówno w jednej, jak i drugiej miejscowości, zakonnicy pojawili się w wyniku zniszczeń po niedawno

¹⁹ NKDMaz, t. 2, nr 169, s. 168-169; DKM, nr 19, s. 304-305; Dokument zachował się w Archiwum Narodowym w Krakowie: zob. ANK, ZR, nr 59.

²⁰ NKDMaz, t. 2, nr 182, s. 181-182; DKM, nr 23, s. 308-309; Dokument zachował się we wspomnianym powyżej archiwum: zob. ANK, ZR, nr 61; Miechovia, s. 252-253.

²¹ Miechovia, s. 250. Por. Archiwum Diecezjalne w Płocku (dalej: ADP), Acta Visitationes (dalej: AV) 269, k. 278r. Zob. T. Żebrowski, *Zarys dziejów...*, s. 36.

²² Zob. ADP, AV 257, k. 30v-31r; T. Żebrowski, *Zarys dziejów...*, s. 17 i 20.

²³ NKDMaz, t. 2, nr 174, s. 172-173. Por. A. Mietz, J. Pakulski, *Górzno. Zarys dziejów*, Toruń 1989, s. 12-13. Miechovia, s. 250; T. Żebrowski, *Kościół (XIV-początek XVI w.)...*, s. 341; Z. Pęckowski, *Życie wewnętrzne...*, s. 95.

²⁴ DKM, nr 19, s. 304-305; NKDMaz, t. 2, nr 169, s. 168-169; R. Skrzyniarz, *Kanonicy Grobu Bożego i ich religijny...*, s. 89.

prowadzonych wojnach. Być może to było głównym powodem sprowadzenia bożogrobców do Górzna. Najwidoczniej zakonnicy skutecznie pracowali nad odbudową moralną mieszkańców po klęskach spowodowanych działaniami wojennymi, a także tworzeniem struktur parafialnych od samego początku. O tym może świadczyć wydany przez biskupa płockiego dokument lokacyjny dla miasta Górzna z dnia 2 stycznia 1327 r. Sam dokument stanowi jednak ciekawe źródło, gdyż wspomniano jedynie o zamiarze wybudowania kościoła parafialnego w przyszłości²⁵. Maria Starnawska stwierdziła, że poziom zaludnienia w ziemi dobrzyńskiej był stosunkowo niski, a wszystkie miejscowości, w których znaleźli się miechowici nie posiadały praw miejskich. Z tej racji bożogrobcy najprawdopodobniej mieli zająć się zagospodarowaniem owych terenów²⁶. Trudno się nie zgodzić z takim wnioskowaniem.

W skład parafii Górzno wchodziły takie wsie jak Gołkówko, Szczutowo i Mięsiączkowo. Podstawowym uposażeniem zakonników stało się meszne, pobierane z powyżej wymienionych miejscowości. Biskup płocki zdecydował się także na nadanie 6 łanów i 10 morgów ziemi niedaleko zamku w Górznie, a także 8 łanów pola w Szczutowie. Zakonnicy mogli korzystać z łąk, mostów czy jezior mieszczących się na tym terenie (z wyjątkiem jeziora obok zamku). W Szczutowie bożogrobcy otrzymali przywilej korzystania z pastwisk, na których mogły paść się bydło oraz owce²⁷.

Biskup płocki Florian z Kościelca dbał o rozwój gospodarczy placówki bożogrobców w Górznie. Nie miał nic przeciwko nadaniom ze strony lokalnych urzędników. W 1329 r. potwierdził dwa nadania praw. Pierwsze z nich dotyczyło prawa do pobierania dodatkowych dochodów z prac prowadzonych w tartaku, co stało się z inspiracji Teodoryka, będącego wójtem w Górznie. Drugi przywilej został wydany przez sołtysa Szczutowa. Zdecydował się on na oddawanie połowy dochodów z karczmy²⁸.

Od czasów pontyfikatu biskupa płockiego Floriana nie zachowały się żadne źródła stanowiące o relacjach lokalnego episkopatu z miechowitami. Trudno o to było w przypadku prepozytury szpitalnej w Rypinie, gdyż niewątpliwie istniał spór pomiędzy władzą kościelną i książęcą, czego potwierdzeniem może być próba przeniesienia placówki zarządzanej przez bożogrobców niezależnie od decyzji biskupa płockiego Klemensa, herbu Pierzchała (pontyfikat w latach 1333-1357)²⁹. Mogło to

---

²⁵ NKDMaz, t. 2, nr 187, s. 185-187; P. Ptaszyński, *Zakon Bożogrobców w ziemi dobrzyńskiej...*, s. 37, Zob. więcej A. Mietz, J. Pakulski, *Górzno...*, s. 14-16. W podanej publikacji przełożono edycję dokumentu lokacyjnego miasta Górzna.

²⁶ Za: M. Starnawska, *Między Jerozolimą a Łukowem...*, s. 98-99.

²⁷ NKDMaz, t. 2, nr 174, s. 173; Por. A. Mietz, J. Pakulski, *Górzno...*, s. 12-13; Por. T. Żebrowski, *Kościół (XIV-początek XVI w.)...*, s. 341. Zob. R. Skrzyniarz, *Kanonicy Grobu Bożego i ich religijny...*, s. 399.

²⁸ NKDMaz, t. 2, nr 200, s. 201; A. Mietz, J. Pakulski, *Górzno...*, s. 13-14.

²⁹ DKM, nr 27, s. 312-313; J. Wroniszewski, *Rypin – gród i miasto w czasach średniowiecza...*, s. 109; *Dokument lokacyjny Nowego Rypina z 1345 roku*, [w:] *Rypin – dzieje miasta*, t. 1: *Do 1918 roku*, red. K. Mikulski, Rypin 2010, s. 131-133; P. Ptaszyński, *Zakon Bożogrobców w ziemi dobrzyńskiej...*, s. 41. Zob. J. Wroniszewski, *Rypin – gród i miasto w czasach średniowiecza...*, s. 107 i 124-125; Edycja źródłowa wraz z jego tłumaczeniem znajduje się w poniższym artykule: M. Machejek, *Materiały źródłowe zakonu bożogrobców w archiwach watykańskich*, [w:] *Bożogrobcy w Polsce*, red. C. Wilanowski, Miechów-Warszawa 1999, s. 185; T. Żebrowski, *Kościół (XIV-początek XVI w.)...*, s. 341. Por. R. Skrzyniarz, *Kanonicy Grobu Bożego i ich re-*

być wynikiem toczącego się sporu o dziesięcinę³⁰. Sytuacja uległa zmianie dopiero za czasów kolejnego z plockich ordynariuszy, Ścibora z Radzymina, urzędującego w latach 1381-1391³¹. W 1385 r. biskup ponownie wystawił dokument lokacyjny dla miasta Górzna, na mocy którego można dojść do wniosku, iż poruszał także kwestię dalszego funkcjonowania bożogrobców w miejscowości. W akcie zaznaczono potrzebę wybudowania nowego kościoła parafialnego w Górznie. Co istotne poza murami miejskimi wybudowano już kościół pw. św. Krzyża, będący pod zarządem miechowitów³². Wówczas biskup toczył spór o dziesięcinę z księciem mazowieckim Januszem I, który go zaskarżył u papieża Urbana VI o nałożenie obowiązku składania dziesięcin na nowych mieszkańców Rębowa i udzielaniu kar kościelnych w przypadku, gdyby nie dopełniali swoich powinności. Plenipotenci plockiego hierarchy odparli atak ze strony świeckiego władcy twierdząc, że ten zakazał składania dziesięcin Kościołowi rozszerzając swoją decyzję o pozostałe wsie w ziemi wyszogrodzkiej, ciechanowskiej i zakroczymskiej. Ostatecznie sprawa trafiła do audytora papieskiego, Tomasza z Ambrevilla, który w 1389 r. dokonał sądu. W efekcie książę Janusz I musiał zapłacić wysokie odszkodowanie na rzecz biskupa plockiego. Z wydaną decyzją władca Mazowsza nie mógł się pogodzić. Na nic zdały się środki odwoławcze do kurii papieskiej. Kolejni mianowani rozjemcy, Jan z Dulmen, a także Andrzej Baret ponownie orzekli na rzecz biskupa plockiego, potwierdzając wyroki wspomnianego audytora. Orzeczenie ze strony władz kościelnych nie zakończyło sporu biskupów plockich z księciem Januszem I, do którego powrócono na początku kolejnego stulecia³³.

Z XV stulecia zachowały się przekazy źródłowe dotyczące relacji biskupów plockich z zakonem bożogrobców w diecezji plockiej. Pierwszy z nich dotyczył przekazania bożogrobcom górznieńskim kościoła pw. św. Stanisława w Szczutowie przez biskupa plockiego, Jakuba z Korzkwi, sprawującego swój urząd w latach 1396-1425. Odtąd placówka miała stać się filią parafii Górzno³⁴.

Z udziałem biskupa Jakuba miał swój dalszy ciąg spór o dziesięcinę pobierane ze wsi Rębowa. Niewątpliwie cała sprawa dotyczyła też samych miechowitów pro-

---

ligijny..., s. 104; Por. J. Smoliński, *Bożogrobcy w Rypinie*, „Ziemia Dobrzyńska. Zeszyty Historyczne Dobrzyńskiego Oddziału WTN” Rypin 1999, t. 6, s. 22.

³⁰ M.M. Grzybowski, L. Zygmunt, *Episkopat plocki w latach 1075-2015. 940 lat istnienia diecezji*, Płock 2015, s. 66.

³¹ T. Żebrowski, *Zarys dziejów...*, s. 44-46.

³² P. Ptaszyński, *Zakon Bożogrobców w ziemi dobrzyńskiej...*, s. 39. Por. R. Skrzyniarz, *Kanonicy Grobu Bożego i ich religijny...*, s. 89; A. Mietz, J. Pakulski, *Górzno...*, s. 21-22; Dokument przepisano i opracowano w podanej publikacji: Ibidem, s. 18-20.

³³ A. Salina, *Polityka książąt mazowieckich wobec władz Kościoła od początku XIV wieku do 1526 roku*, Poznań 2011, 154-156; Edycje tekstowe dokumentów dotyczących sprawy znajdują się w powyższej publikacji, patrz: s. 263-303. Anna Salina, wymieniając wieś Rębowa, wskazuje ją jako część ziemi ciechanowskiej. Jednakże w dokumentach widnieje również zapis o Wyszogrodzie, co może świadczyć o związku tych dwóch miejscowości. Warto zaznaczyć, że sprawy kościelne dotyczące parafii Wyszogród automatycznie dotyczyły także Rębowa z racji zarządzania tamtejszą placówką przez wyszogrodzkich bożogrobców. Ten argument pozwala na podjęcie polemiki, o którą miejscowość konkretnie chodziło. Zob. M.M. Grzybowski, L. Zygmunt, *Episkopat plocki...*, s. 81.

³⁴ NKDMaz, t. 2, nr 174, s. 173; R. Skrzyniarz, *Kanonicy Grobu Bożego i ich religijny...*, s. 89-90.

wadzących swoją działalność w Wyszogrodzie. Rębowianie składali je pierwotnie na ręce duchownych z Wyszogrodu. Na początku XV w. ponownie wybuchł spór, tym razem pomiędzy ordynariuszem diecezji, a kanclerzem ziemskim Czamborem z Iłowa, dzięki czemu w latach 1410-1417 zawieszono oddawanie dziesięciny, co miało zostać rozstrzygnięte dopiero na soborze w Konstancji (1414-1418). Tam ustalono, że daninę należy oddawać na rzecz wikariuszy w Płocku³⁵. Co więcej na prośbę biskupa Jakuba doszło do udzielenia, m.in. kościołowi w Górznie, 10-letniego odpustu³⁶.

Stosunkowo dobre relacje z bożogrobcami posiadał kolejny biskup Paweł Giżycki, sprawujący swój urząd w latach 1439-1463³⁷. 6 kwietnia 1443 r. biskup Giżycki transumował dokument erekcji kościoła parafialnego w Górznie z 1325 r. na prośbę tamtejszego prepozyta Andrzeja³⁸. Za jego pontyfikatu doszło do zawarcia umowy o zamianę dóbr z bożogrobcami w Górznie. Tamtejszy prepozyt Andrzej, w 1449 r., otrzymał od biskupa włókę ziemi w Nowej Wsi oraz 6 morgów łąki w Świedziebnie w zamian za włókę pola w Szczutowie i łąki przy górznieńskim zamku³⁹. Biskup Giżycki porządkował także pracę duszpasterską bożogrobców, ingerując w plan nabożeństw górznieńskich miechowitów. W 1448 r. wydał prepozytowi polecenie sprawowania mszy św. w kościele pw. Św. Krzyża w Górznie, przy okazji nie zaniehbując tego obowiązku w filii w Szczutowie. Rozwiązaniem tego problemu miała być praktyka odprawiania Eucharystii naprzemiennie⁴⁰. Dopiero biskup Erazm Ciołek zmienił postanowienia swojego poprzednika co do odprawiania nabożeństw w Szczutowie, obligując bożogrobców do pełnienia posługi duszpasterskiej maksymalnie cztery razy w roku. Co ciekawe prepozyt otrzymał wybór, w które uroczystości miał się pojawić w kościele szczutowskim. Warto podkreślić, że biskup Ciołek nakazał mieszkańcom wsi nadal uiszczać świadczenia wobec miechowitów, co bez wątpienia umocniło pozycję zakonników⁴¹. Tego rodzaju umowy administracyjno-gospodarcze pomiędzy władzami kościelnymi, a proboszczami zakonnymi były powszechne. Stanowiły one wyraz wzajemnego szacunku i chęci nawiązywania pozytywnych relacji pomiędzy duchownymi, ale także troski bożogrobców o sprawy administracyjne zarządzanych przez siebie prepozytur⁴².

Biskupi płoccy niejednokrotnie rozstrzygali także spory z udziałem kanoników regularnych Grobu Bożego w Jerozolimie. Jednym z takich spraw był konflikt

³⁵ A.H. Boszko, *Wyszogród w zwierciadle czasu...*, s. 79; SHG, s. 45-46.

³⁶ T. Żebrowski, *Zarys dziejów...*, s. 49-50.

³⁷ T. Żebrowski, *Zarys dziejów...*, s. 54.

³⁸ AGAD, Zb. Dok. Perg., sygn. 2548; W opracowaniu Pawła Chojnackiego doszło do błędu redaktorskiego, ponieważ powołano się na inny dokument wykazując, że w 1449 r. potwierdzono nadania dla bożogrobców, co w rzeczywistości dokonano kilka lat wcześniej. Por. P. Chojnacki, *Biskup płocki Paweł Giżycki (1439-1463) i jego działalność*, [w:] *Z biografistyki Polski późnego średniowiecza*, red. M. Koczerska, „Fasciculi Historici Novi”, t. 4, Warszawa 2001, s. 116, przyp. 224; Patrz poniżej.

³⁹ AGAD, Zb. Dok. Perg., sygn. 2568; Por. Miechovia, s. 251.

⁴⁰ ADP, Acta Episcopalia (dalej: AEP) 1, k. 4v-5r; Por. P. Chojnacki, *Biskup płocki Paweł Giżycki (1439-1463)...*, s. 116.

⁴¹ H. Folwarski, *Erazm Ciołek, biskup i dyplomata*, Warszawa 1935, s. 125-126.

⁴² Por. M. Surdacki, *Szpitalnictwo zakonne w średniowiecznej Polsce*, „Roczniki Humanistyczne” 2015, t. 63, z. 2, s. 63.

między proboszczem bożogrobców i starostą w Rypinie w 1482 r. Spór dotyczył m.in. problemu uposażenia kościoła w Starym Rypinie zarządzanego przez bożogrobców. Rozwiązanie w tej sprawie znalazł biskup płocki, Piotr z Chodkowa (pontyfikat w latach 1480-1497). Zobliżywał kanoników regularnych do przekazywania 1/3 środków pochodzących z tzw. ofertoriów, będących zbiórkami pieniężnymi na ofiarę zbieranymi podczas Mszy św., na utrzymywanie i remonty budynków kościelnych⁴³.

Inny przykład stanowi spór w 1485 r. z udziałem bożogrobców, tym razem w Wyszogrodzie. Bożogrobiec Bartłomiej targnął się na gwardiana lokalnego kościoła franciszkanów, Bernarda, najprawdopodobniej z powodu konfliktu w sprawie odprawiania nabożeństw w kościele znajdującym się pod zarządem miechowitów. Biskup płocki, Piotr z Chotkowa, zdecydował się rozstrzygnąć spór, którego efektem był nakaz sprawowania czynności duszpasterskich przez franciszkanina we własnym kościele podczas Mszy św., natomiast w kościele parafialnym pw. św. Jakuba, będącego pod zarządem miechowitów, podczas sumy⁴⁴. Do sprawy pomiędzy zgromadzeniami już nigdy w przyszłości nie powrócono, co wskazuje na skuteczność działania płockiego ordynariusza.

Analizując początek XVI stulecia można odnieść wrażenie, że biskupi płoccy utrzymywali ograniczone relacje z zakonem bożogrobców na Mazowszu. Być może wynika to z faktu niepełnej dokumentacji zachowanej do czasów współczesnych. Niemniej jednak przyczyną takiego stanu mogła być próba przejęcia dóbr należących do bożogrobców w Wyszogrodzie przez władze diecezjalne w 1505 r. Wówczas Jan Popielski (lub Popilski) w sposób bezprawny zagarnął probostwo, podczas gdy konwent miechowski wybrał na nowego administratora parafii Wyszogród, bożogrobcę Wojciecha⁴⁵. Na wieść o tych wydarzeniach, generał zakonu Marcin z Radomia wraz z całym konwentem stanowczo wystąpił przeciwko biskupowi płockiemu, żądając usunięcia niechcianego duchownego⁴⁶. Sprawę rozstrzygnął w imieniu papieskiego audytora Merkurego, biskup Perugii Mateusz Baldeschi, który nakazał postawić przed sąd biskupi ks. Popielskiego w celu ukarania go. Wykonawcami tego orzeczenia mieli stać się biskupi płocki, Erazm Ciołek (pontyfikat w latach 1503-1522), i krakowski, Jan Konarski (pontyfikat w latach 1503-1524). Ponadto nakazano przywrócić prawo patronatu konwentowi miechowskiemu w wyszogrodzkiej parafii⁴⁷.

⁴³ ADP, AEp 2, k. 221-222; T. Żebrowski, *Kościół (XIV-początek XVI w.)...*, s. 341; J. Wroniszewski, *Rypin – gród i miasto w czasach średniowiecza...*, s. 127; T. Żebrowski, *Zarys dziejów...*, s. 55; J. Grabowski, *Piotr z Chodkowa, kanclerz księżcy, biskup płocki. Przyczynek do roli uczonych na Mazowszu w późnym średniowieczu*, „Miscellanea Historico-Archivistica” 2015, t. 22, s. 115-119.

⁴⁴ A.H. Boszko, *Wyszogród w zwierciadle czasu...*, s. 92; R. Skrzyniarz, *Kanonicy Grobu Bożego i ich religijny...*, s. 88.

⁴⁵ R. Skrzyniarz, *Kanonicy Grobu Bożego i ich religijny...*, s. 88.

⁴⁶ *Ibidem*, s. 166 i 432.

⁴⁷ AGAD, Zb. Dok. Perg., sygn. 2673. Zob. Miechovia, s. 574; O biskupie Erazmie Ciołku zob. więcej: A. Brzozowska, *Biskup płocki Erazm Ciołek (1474-1522)*, Kraków 2017; S. Lukas, *Erazm Ciołek biskup płocki (1503-1522), dyplomata Polski XVI-go wieku*, Warszawa 1878; K. Hartleb, *Działalność kulturowa biskupa-dyplomaty Erazma Ciołka*, Lwów 1929; K. Hoszowski, *Rozbiór krytyczny biografów Erazma Ciołka biskupa płockiego i wysłannika do dworów panujących*, Kraków 1875.

Jak zauważono w ciągu nieco ponad 200 lat relacje episkopatu płockiego z zakonem bożogrobców były nieuniknione, ze względu na prowadzoną działalność na ziemiach znajdujących się pod jurysdykcją płockich ordynariuszy. Niewątpliwie charakter stosunków pomiędzy kanonikami regularnymi Grobu Bożego a biskupami płockimi uległ zmianie w stosunku do dwóch okresów: XIV w. i w okresie od XV do początku XVI stulecia. Pierwszy z nich stanowił szereg nadań ze strony biskupów płockich, szczególnie biskupa-fundatora, Floriana z Kościelca, będącego najbardziej przychylnym ordynariuszem wobec aktywności miechowskiego konwentu na Mazowszu. Już na samym początku aktywności bożogrobców na Mazowszu doszło do uregulowania najważniejszych spraw związanych z przywilejami w ich prepozyturach, co nie stanowiło większego problemu wobec prawodawstwa kolejnych hierarchów Kościoła. Ponadto należy podkreślić, że oddziaływanie lokalnego Kościoła na miechowskie prepozytury było bardzo silne, co przekładało się na wzajemną współpracę w ramach diecezji płockiej. Drugi okres do 1526 r. opierał się głównie o kwestie związane ze sprawami gospodarczymi i rozstrzygnięciem sporów. Co najważniejsze bożogrobcy chętnie podlegali jurysdykcji biskupiej i podporządkowywali się decyzjom wydawanym przez ordynariuszy diecezjalnych.

W latach 1320-1526 w źródłach nie odnotowano większych sporów pomiędzy bożogrobcami i władzami diecezjalnymi. Ich relacji nie można uznać za napięte. Stanowiły one raczej wyraz sympatii i współdziałania, nawet w chwilach, gdy bożogrobcy inicjowali konflikty wewnętrzkościelne. Dalsza dbałość biskupów płockich o prepozytury bożogrobców na Mazowszu w obrębie diecezji płockiej stanowi silny argument przemawiający za chęcią wzajemnej współpracy na gruncie prowadzenia działalności duszpastersko-charytatywno-gospodarczej w ramach diecezji płockiej.

BIBLIOGRAFIA - REFERENCES

Archival sources:

Archiwum Diecezjalne w Płocku

Zespół: Acta Episcopalia: AEp 1 (1448-1471), AEp 2 (1472-1491)

Zespół: Acta Visitationes (nr 257, 269)

Archiwum Główne Akt Dawnych w Warszawie

Zespół: Zbiór Dokumentów Pergaminowych (sygn. 2568, 2673, 6479)

Archiwum Narodowe w Krakowie

Zespół: Zbiór Rusieckich (sygn. 55, 59, 61)

Printed sources:

Dokument lokacyjny Nowego Rypina z 1345 roku, [w:] *Rypin – dzieje miasta*, t. 1: *Do 1918 roku*, red. K. Mikulski, Rypin 2010, s. 131-133.

Dokumenty kujawskie i mazowieckie przeważnie z XIII wieku, zebr. i wyd. B. Ulanowski, Kraków 1887.

Nowy Kodeks Dyplomatyczny Mazowsza, cz. 2: *Dokumenty z lat 1248-1355*, wyd. I. Sułkowska-Kuraś i S. Kuraś przy współudziale K. Pacuskiego i H. Wajsa, Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk-Łódź 1989.

Kodeks Dyplomatyczny Małopolski, t. 2: 1153-1333, wyd. i przypisami objaśnił F. Piekosiński, Kraków 1886.

S. Nakielski, *Miechovia: sive Promptuarium antiquitatum monasterij Miechouiensis, ubi per continuam seriem praepositum Miechoviensium (praemissis fundatorum eiusdem monasterij praecipue vero nobilissimae gentis Griphicae elogijs) non solum iura, privilegia, immunitates, exe[m]ptiones ac beneficia, cum a summis Romanis pontificibus, tum vero ab ipsis Hierosolymitanis patriarchis, qui sibi ordine succedebant et alijs vicissim archiepiscopis, episcopis, principibus, dynastis, baronibus ac plerisq[ue] Regni Poloniae utriusq[ue] status nobilibus, in illud profecta recensentur, verum etiam piae aliarum ecclesiarum, iurisdictioni dicti monasterij subiectarum, fundationes et incrementa, seruate diligenti temporum et annorum, ab ipsius exortu, ratione, optima fide repraesentatur, interiectis nonnunquam ad maiorem operis ab authore suscepti elucidationem, scitu necessarijs, maxime de institutis aliorum religiosorum ordinum adnotationibus vniuersi pene status Ordinis Canonicorum S.S. Sepolchri Dominici Hierosolymitani Conuentus Miechovien. veritatem, perennitatemque in se complectens, Cracoviae 1634.*

Studies:

Boszkowski A.H., *Wyszogród w zwierciadle czasu. Zarys dziejów*, Wyszogród 1999.

Brzozowska A., *Biskup płocki Erazm Ciołek (1474-1522)*, Kraków 2017.

Chojnacki P., *Biskup płocki Paweł Giżycki (1439-1463) i jego działalność*, [w:] *Z biografistyki Polski późnego średniowiecza*, red. M. Koczerska, „Fasciculi Historici Novi”, t. 4, Warszawa 2001, s. 87-187.

Folwarski H., *Erazm Ciołek, biskup i dyplomata*, Warszawa 1935.

Grabowski J., *Piotr z Chodkowa, kanclerz książęcy, biskup płocki. Przyczynek do roli uczonych na Mazowszu w późnym średniowieczu*, „Miscellanea Historico-Archivistica” 2015, t. 22, s. 107-119.

Grzybowski M.M., *Szkic z dziejów parafii Wyszogród*, „Studia Płockie” 1987, t. 15, s. 233-245.

Grzybowski M.M., Zygnier L., *Episkopat płocki w latach 1075-2015. 940 lat istnienia diecezji*, Płock 2015.

Hamilton B., Jotischky A., *Latin and Greek Monasticism in the Crusader States*, Cambridge 2020.

Hartleb K., *Działalność kulturowa biskupa-dyplomaty Erazma Ciołka*, Lwów 1929.

Hoszowski K., *Rozbiór krytyczny biografów Erazma Ciołka biskupa płockiego i wysłannika do dworów panujących*, Kraków 1875.

Lukas S., *Erazm Ciołek biskup płocki (1503-1522), dyplomata Polski XVI-go wieku*, Warszawa 1878.

Machejek M., *Materiały źródłowe zakonu bożogrobców w archiwach watykańskich*, [w:] *Bożogrobcy w Polsce*, red. C. Wilanowski, Miechów-Warszawa 1999, s. 157-201.

Mietz A., Pakulski J., *Górzno. Zarys dziejów*, Toruń 1989.

Pęckowski Z., *Życie wewnętrzne i działalność bożogrobców miechowskich*, Miechów 2019.

Pękalski P., *O początku, rozkrzewieniu i upadku Zakonu XX Kanoników Stróżów św. Grobu Jerozolimskiego*, Kraków 1867.

Piłat Z., *Fundator i fundacja klasztoru bożogrobców w Miechowie*, [w:] *Bożogrobcy w Polsce*, red. C. Wilanowski, Miechów-Warszawa 1999, s. 11-43.

Ptaszyński P., *Zakon Bożogrobców na ziemi dobrzyńskiej*, Rypin-Warszawa 1999.

Salina A., *Polityka książąt mazowieckich wobec władz Kościoła od początku XIV wieku do 1526 roku*, Poznań 2011.

Skrzyniarz R., *Kanonicy Grobu Bożego i ich religijny, społeczny, edukacyjny i kulturowy wkład w rozwój mieszkańców ziem polskich w średniowieczu*, Lublin 2015.

Smoliński J., *Bożogrobcy w Rypinie*, „Ziemia Dobrzyńska. Zeszyty Historyczne Dobrzyńskiego Oddziału WTN” Rypin 1999, t. 6, s. 21-30.

Starnawska M., *Między Jerozolimą a Łukowem. Zakony krzyżowe na ziemiach polskich w średniowieczu*, Warszawa 1999.

Surdacki M., *Szpitalnictwo zakonne w średniowiecznej Polsce*, „Roczniki Humanistyczne” 2015, t. 63, z. 2, s. 49-98.

Wolnik F., *Formy pobożności praktykowane przez nyskich bożogrobców*, [w:] *Tradycje monastyczne w Europie między liturgiką, a performatyką II*, red. E. Mateja, Z. Solski, Opole 2016, s. 466-477.

Wroniszewski J., *Rypin – gród i miasto w czasach średniowiecza*, [w:] *Rypin – dzieje miasta*, t. 1: *Do 1918 roku*, red. K. Mikulski, Rypin 2010, s. 87-134.

Żebrowski T., *Kościół (XIV-początek XVI w.)*, [w:] *Dzieje Mazowsza do 1526 roku*, red. A. Gieysztor, H. Samsonowicz, Warszawa 1994, s. 327-361.

Żebrowski T., *Zarys dziejów diecezji płockiej*, Płock 1976.

